

СОЦІАЛЬНІ ІННОВАЦІЇ ЯК УМОВА РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

У статті поставлено завдання довести необхідність соціальних інновацій в Україні на основі міжнародного досвіду та взаємодії політології з соціологією.

Ключові слова: соціальні інновації, держава, суспільство, трансформації.

В статтє поставлена задача доказати необхідність соціальних інновацій в Україні основою виваюаясь на міжнародном опыте и взаимодействии политологии с социологией.

Ключевые слова: социальные инновации, государство, общество, трансформации.

This paper treats the problem of the necessity of social innovation in Ukraine based on international experience and cooperation of political science to sociology.

Key words: social innovations, state, society, transformations.

Історія людства свідчить про два шляхи соціальних змін: еволюційний та революційний. За своєю природою революційні зміни є стихійними, майже некерованими і недостатньо вивченими. Саме тому держава, як джерело порядку, всіляко намагається уникати революцій. Та й саме суспільство більше схильне до поступових трансформацій. Сучасна Україна, з її проблемами економічного розвитку, демографічним спадом, низьким рівнем культури населення, потребує швидких та комплексних рішень, які здатні допомогти уникнути ймовірних державних потрясінь. Ця стаття є спробою довести необхідність соціальних інновацій як механізму, що допоможе країні поступово віднайти задовільний шлях розвитку не сколихнувши при цьому українську громаду.

Інновації являють собою упровадження вперше створених елементів або моделей в певну сферу діяльності. В розвиненій соціальній структурі новинки різного роду з'являються постійно, проте далеко не всі вони проходять через суспільний «фільтр» відбору. Інноваціями стають тільки ті нові рішення, які одержують «соціальне схвалення», визнання, інтегруються в загальний масив культури і з часом стають його органічними компонентами.

У ході своєї інституціоналізації соціальні інновації звичайно проходять такі стадії:

- селекції (неформальний відбір серед власних соціальних новин і запозичених культурних зразків);
- пристосовування (пристосовування до специфіки існуючої соціальної структури);
- інтеграції, коли форми поведінки, що склалися, оснащуються формальними механізмами організаційно-правового регулювання [4].

Таким чином, інновація еволюціонує, поступово трансформуючись у традиції. Інновація, що виникає в певній сфері життєдіяльності, тією або іншою мірою зачіпає і інші соціальні сфери, створюючи «ефект хвилі». Наприклад, постійні виробничі інновації, що здійснюються в індустріально розвинених країнах, призводять до якісних змін у структурі робочої сили,

що, у свою чергу, змінює соціально-економічну стратифікацію суспільства і привносить нові елементи в його культуру

Проте важливо уникати ситуацій жорсткого штучного обмеження з боку держави, у протилежному випадку з'являється небезпека трансформації інноваційної поведінки в псевдоінноваційну. Тоді йде постійний пошук нелегальних або напівлегальних тактичних поведінкових моделей, які відповідають істинним інтересам конкретного соціального суб'єкта і забезпечують йому можливість індивідуального виживання при збереженні автономності і відносної незалежності від регламентуючих його діяльність над систем [4].

Наукова розробка проблем соціальних інновацій у соціально-політичних науках пов'язана з іменами таких учених, як Мішель Кроз'є, Ален Турен і Петро Штомпка.

М. Кроз'є відстоював нову логіку перетворень, виходячи з реалій постіндустріальних суспільств, акцентуючи увагу на людських аспектах соціального розвитку й обґрунтовуючи необхідність нового підходу до використання людських ресурсів через «обережну» стратегію «навчання» індивідів новій поведінці і новим моделям взаємин у соціальному просторі. Автор вважав, що суспільство – це не проста сукупність взаємодій, а певна система людських взаємин. Кроз'є доводив, що активне втручання держави в економіку повинно бути повністю переосмислене, тому що технократи, яким би розумом вони не відрізнялись, не мають ні компетенції, ні необхідної свободи духу для того, щоб приймати рішення від імені практиків... Необхідно виробити нову філософію регламентації, засновану на двох ідеях: з одного боку, на ідеї про те, що тільки простота правил дозволяє справитися зі складністю проблем; а з іншого – на ідеї про те, що тільки активне співробітництво громадян і професіоналів може дозволити виконати поставлені завдання в області економіки [1]. Автор вважає, що саме системний характер не дозволяє легко реформувати

суспільство або змінювати його через вольові рішення одного або навіть більшості індивідів. Результати колективного зусилля часто виявляються абсолютно протилежними тому, чого хотіли на початку дії його учасники. Виникають так звані «зворотні ефекти» або «порочні наслідки». Вони являють собою неминуче слідство характеру вже усталених у суспільстві відносин між людьми. Але найбільш вагомим внеском М. Кроз'є вважають описані ним принципи, яких слід дотримуватись, коли йдеться про соціальні інновації, а саме:

- принцип простоти організації. Дієвість принципу в цьому випадку означає значні скорочення на ієрархічній структурі. Що менше проміжних структур і елементів влади, то більшим є простір для розвитку і реалізації людських духовних сил і здібностей;
- принцип автономії. Передбачає опору на здібності особистості. Для цього особистість повинна мати свободу дій і нести відповідальність за них;
- принцип управління через культуру. Передбачає перехід від складних горизонтальних і вертикальних структур до простих організацій, які складаються в автономних самокерованих спільнотах [1].

А. Турен доводив, що суспільство й історія створюються завдяки колективним діям людей, головними носіями яких є соціальні рухи. Вони трактуються автором як форми колективної мобілізації, які безпосередньо руйнують культурні засади суспільства і згодом створюють нові. На думку Турана, соціально-інноваційна діяльність має базуватися на людині-діячі, тому, що саме такі люди і створюють історію. А можливо це тільки в тому випадку, коли суспільство розглядається як безперервний, постійно діючий продукт людських зусиль [5]. Автор вважав, що соціальні інновації, які висуваються окремими групами і підтримуються або не підтримуються бюрократією, рухають подальший розвиток суспільства. Часто саме досягнення громадських рухів слугують орієнтиром для інших народів.

П. Штомпка – особливо цікавий тим, що проаналізував процес швидких соціальних змін у постсоціалістичній Польщі, а також ті перешкоди, що мали місце на цьому шляху, оскільки це дуже близько до українських реалій.

Мета соціальних інновацій як рушія суспільного розвитку природним шляхом – зрозуміла. Більш детальної розробки вимагає суб'єкт міждисциплінарної взаємодії соціології та політології. Його варто розглянути докладніше з трьох сторін.

По-перше, суб'єктом є держава, ціль якої – спрямування інноваційних процесів у соціально-конструктивний вектор розвитку, а першочерговим завданням є пошук шляхів узгодження інтересів різних груп і верств населення, захист прав і законних інтересів громадян, забезпечення умов їх легальної самореалізації, активної соціально-інноваційної діяльності, взаємного підсилення і солідаризації державних інтересів із суспільними.

По-друге, суб'єктом є суспільство, адже успішність соціальної інновації залежить не тільки від зусиль держави, а й від можливості засвоєння і

закріплення населенням певних нововведень. Здійснюючи інноваційну діяльність, необхідно враховувати не тільки потреби, а й міру можливостей суспільства. У зв'язку з цим, потрібно розуміти, які соціальні групи можуть стати рушійною силою інноваційного прориву.

По-третє, суб'єктом є креативний прошарок, особливо молодь, як найбільш активна частина суспільства, яка у діалозі та взаємодії з державою, як замовником інновацій, стає їх виконавцем на основі всебічного узгодження інтересів [3].

Отже, для успішних соціальних інновацій необхідні: усвідомлення такого шляху державними діячами, наявність законодавчого підґрунтя, яке дозволить розвиватися соціальним ініціативам на основі фінансування найбільш важливих проектів. Виконавцями проектів здатна стати креативна молодь, що має відповідну соціально-політичну і психологічну підготовку.

Прикладами країн з успішними соціально-інноваційними проектами є Велика Британія та Фінляндія. В Англії функціонує «Табір Соціальних Інновацій», який раз на рік збирає разом найкращих англійських і європейських веб-розробників, дизайнерів, соціальних інноваторів та людей, обізнаних із соціальними проблемами. Учасники Табору Соціальних Інновацій збирають ідеї, використовують їх при розробці веб-інструментів, продукують та розвивають теорії соціальних змін. І усе це – протягом одного вікенду. Працюючи з різними людьми, учасники Табору створюють команди та допомагають перетворити ідею на працюючий прототип. Протягом останніх трьох років до Табору було подано близько 350 ідей і створено майже 30 прототипів соціальних інновацій. Одна з ідей такого Табору – Добродійний Обмін. Це онлайн біржа добродійних дій. Усі товари оцінені відповідно до їх життєздатності з точки зору бізнесу. Покупці одне в одного купують та продають віртуальні «акції» добродійних дій. Схема побудована таким чином, що, незважаючи на добродійність, інвестор має змогу збагатитися. Саме ця можливість забезпечує масовість проекту. Але організація бере свій відсоток за кожну транзакцію, який і направляється на добродійну діяльність, тому, що більше людей грають, бажаючи збагатитися, то більше коштів отримують малозабезпечені верстви населення. Наразі Табір Соціальних Інновацій набуває поширення – у 2013 році 7 таких формацій було засновано в Нігерії, Північній Кореї, Австралії, Словаччині, Грузії, Чехії та Азербайджані.

Одним із прикладів соціальних інновацій у Фінляндії є створення партнерських або членських ланок. Спочатку виникає зв'язок тільки між людьми з однаковими хобі, інтересами, ідеями чи цілями. Проте з часом з'являються досить ефективні соціальні організації, наприклад, міжнародний рух «Лікарі світу проти ядерної зброї», який був нагороджений Нобелівською Премією за те, що його учасники зробили все можливе для заборони ядерних експериментів.

Ще однією фінською інновацією є спеціальний комітет у парламенті, який оцінює законопроекти з точки зору їх впливу на соціальну проблему в перспективі.

У сфері охорони здоров'я фінські лікарі здобули успіх у запобіганні хвороб. Адже значно дешевше запобігти хворобі, аніж лікувати її. Тому дуже поширеним є медичний огляд у країні, а спорт, активний спосіб життя та спілкування з природою популяризуються за допомогою різноманітних ресурсів. «Північна Карелія» – один з успішних проєктів у цьому напрямку. Стан здоров'я людей у цій частині Фінляндії не був найкращим. Була схвалена комплексна програма, яка включала обмеження паління, алкоголю, регулярну дієту та фізичну активність. У комплексі з координованою роботою розвинутих соціальних інституцій це допомогло знизити рівень захворюваності та показати людям ефективність такого підходу [6].

Наостанок, найвагоміший нині проєкт – будівництво соціальних квартир та забезпечення ними вразливих верств населення.

Досі подібні до описаних соціальні інновації в Україні були відсутні, або ж знаходились на початкових проєктних етапах. І все ж поняття не є для нас новим, про соціальні інновації можна почути з телеекранів, в інтерв'ю політиків, прочитати в газетах. То чому ж непомітні зміни? Відповідь криється в особливостях вітчизняного підходу. Міжнародна науково-практична конференція «Соціальні інновації у сучасній Україні» 2013 виділила такі напрямки, в яких має провадитися найбільш активна соціально-інноваційна діяльність:

- інновації у сфері соціального забезпечення. Пенсійна реформа;

- молодіжна політика. Соціальний захист дітей та молоді;
- соціальна проблематика ринку;
- соціальна робота в Україні.

Помітно, що окреслені питання повністю знаходяться в компетенції законодавчої та виконавчої гілок влади, ігноруючи при цьому креативний прошарок населення країни. У такий спосіб, абсолютизується роль держави як суб'єкта соціальних інновацій і нівелюється роль творчої особистості. Як наслідок, соціальні інновації, з одного боку, стають частиною державної політики, а з іншого – втрачають прикладний характер, перетворюючись на абстракцію, яка є вже звично непомітною пересічному громадянину.

Перш за все, державі необхідно усвідомити сутність соціальних інновацій. На початкових етапах, у цьому допоможе міжнародний досвід адаптований під вітчизняну специфіку, яка пізніше переросте в автохтонну практику.

Підбиваючи підсумки, зауважимо, що саме соціальні інновації, не надто масштабні та довготермінові, які, як правило починаються і закінчуються на папері, а простіші та зрозуміліші – потрібні вже зараз. Саме вони можуть привнести елемент новизни в життя суспільства і реально покращити його, поступово, але помітно. У такий спосіб можна досягти зростання задоволеності власним життям громадянами країни й уникнути конфліктних ситуацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кроз'є М. Современное государство – скромное государство. Другая стратегия изменения [Електронний ресурс] / М. Кроз'є // Свободная мысль. – 1993. – № II. – С. 35–43. – Режим доступу : http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Polit/Sem/42.php.
2. Москалев И. Технологические основы социально-инновационного государственного управления [Електронний ресурс] / И. Москалев. – Режим доступу : <http://spkurdyumov.narod.ru/Maskalev23.htm>.
3. Набатова О. О. Соціальні інновації: поняття, види, суб'єкти / О. О. Набатова // Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. – 2011. – № 6.
4. Подольська С. А. Соціологія: 100 питань 100 відповідей / С. А. Подольська. – К. : 2009.
5. Штомпка П. Социология социальных изменений / П. Штомпка. – М. : Прогресс, 1996.
6. 100 социальных инноваций Финляндии / [под ред. И. Тайпале]. – Helsinki, 2009. – 106 с.

Рецензенти: Громадська Н. А., к. політ. н., доцент;
Ярошенко В. М., к. політ. н., доцент.

© Салтан А. А., 2014

Дата надходження статті до редколегії 21.10.2013 р.

САЛТАН Андрій Андрійович – аспірант кафедри соціології, м. Миколаїв.
Коло наукових інтересів: соціальні інновації.